

ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ' ΤΑΞΗΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΕΜΠΤΗ 3 ΙΟΥΝΙΟΥ 2004
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΠΕΝΤΕ (5)

Διδαγμένο κείμενο
Θουκυδίδη *Περικλέους Ἐπιτάφιος* (42)

«Δι' ὃ δὴ καὶ ἐμήκυνα τὰ περὶ τῆς πόλεως, διδασκαλίαν τε ποιούμενος μὴ περὶ ἴσου ἡμῖν εἶναι τὸν ἀγῶνα καὶ οἷς τῶνδε μηδὲν ὑπάρχει ὁμοίως, καὶ τὴν εὐλογίαν ἅμα ἐφ' οἷς νῦν λέγω φανερὰν σημείοις καθιστάς. καὶ εἴρηται αὐτῆς τὰ μέγιστα· ἃ γὰρ τὴν πόλιν ὑμνησα, αἱ τῶνδε καὶ τῶν τοιῶνδε ἀρεταὶ ἐκόσμησαν, καὶ οὐκ ἂν πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων ἰσόρροπος ὥσπερ τῶνδε ὁ λόγος τῶν ἔργων φανείη. δοκεῖ δέ μοι δηλοῦν ἀνδρός ἀρετὴν πρώτη τε μηνύουσα καὶ τελευταία βεβαιοῦσα ἢ νῦν τῶνδε καταστροφή. καὶ γὰρ τοῖς τᾶλλα χεῖροσι δίκαιον τὴν ἐς τοὺς πολέμους ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνδραγαθίαν προτίθεσθαι· ἀγαθῶ γὰρ κακὸν ἀφανίσαντες κοινῶς μᾶλλον ὠφέλησαν ἢ ἐκ τῶν ἰδίων ἔβλαψαν. τῶνδε δὲ οὔτε πλούτου τις τὴν ἔτι ἀπόλαυσιν προτιμήσας ἐμαλακίσθη οὔτε πενίας ἐλπίδι, ὡς κἂν ἔτι διαφυγὼν αὐτὴν πλουτήσειεν, ἀναβολὴν τοῦ δεινοῦ ἐποιήσατο. τὴν δὲ τῶν ἐναντίων τιμωρίαν ποθεινοτέραν αὐτῶν λαβόντες καὶ κινδύνων ἅμα τόνδε κάλλιστον νομίσαντες ἐβουλήθησαν μετ' αὐτοῦ τοὺς μὲν τιμωρεῖσθαι, τῶν δὲ ἐφίεσθαι, ἐλπίδι μὲν τὸ ἀφανὲς τοῦ κατορθώσειν ἐπιτρέψαντες, ἔργῳ δὲ περὶ τοῦ ἤδη ὀρωμένου σφίσιν αὐτοῖς ἀξιοῦντες πεποιθέναι».

Α. Από το κείμενο που σας δίνεται να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το απόσπασμα: «Δι' ὃ δὴ καὶ ἐμήκυνα ... καταστροφή».

Μονάδες 10

B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων:

B1. «καὶ εἴρηται αὐτῆς τὰ μέγιστα»

Σε τι ακριβώς συνίσταται η απόκλιση του Επιταφίου λόγου του Περικλή από έναν τυπικό επιτάφιο της εποχής του;

Μονάδες 10

B2. «Λόγοι-έργα»: Να σχολιάσετε τη σχέση «λόγων-έργων», την οποία διατυπώνει στο κείμενο ο Περικλής.

Μονάδες 10

B3. «Πλοῦτος-πενία». Πώς συλλαμβάνει ο Περικλής τη σχέση ανθρώπων και πλούτου, στην περίπτωση των πεσόντων, στο απόσπασμα «**τῶνδε δὲ ... ἐποίησατο**», και με ποια στοιχεία τη συμπληρώνει στο από μετάφραση απόσπασμα του κεφαλαίου 43 (που παρατίθεται παρακάτω), για την περίπτωση των ζωντανών;

Θουκυδίδη Περικλέους Επιτάφιος (43)

[...] Εσείς λοιπόν να έχετε αυτούς εδώ πρότυπα και να θεωρήσετε θεμέλιο της ευτυχίας την ελευθερία και θεμέλιο της ελευθερίας τη δυνατή ψυχή· κι έτσι μη δειλιάζετε μπροστά στους κινδύνους της μάχης. Γιατί δεν έχουν σοβαρότερο λόγο ν' αψηφούν το θάνατο οι απόκληροι της ζωής, που δεν έχουν να ελπίζουν καλύτερες μέρες, αλλά εκείνοι που, στη ζωή που τους απομένει, υπάρχει φόβος να μεταβληθεί ριζικά η καλή τύχη τους· αυτοί, αν κάπου σκοντάψουν, έχουν να χάσουν περισσότερα από κάθε άλλον. Γιατί, για έναν άντρα με υψηλό φρόνημα, είναι πιο πικρή η εξαθλίωση που φέρνει η δειλία παρά ο θάνατος που

έρχεται χωρίς να τον νιώσει, σε στιγμή έξαρσης της δύναμής του και της κοινής ελπίδας.

Μονάδες 10

B4. Ποιες οι διαφορές ανάμεσα στον Επιτάφιο του Περικλή και στις υπόλοιπες δημηγορίες του Θουκυδίδη;

Μονάδες 10

B5. Να γράψετε στο τετράδιό σας ποιες από τις λέξεις του πρωτοτύπου κεμένου είναι ετυμολογικά συγγενείς με τις παρακάτω λέξεις:

αδίδακτος, ρήτορας, ευκοσμία, εμπρόθετος, φασματικός, ατελεύτητος, λεξιπενία, φυγόδικος, λήμμα, νόμισμα.

Μονάδες 10

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Ξενοφώντος Απομνημονεύματα Α,6,14

(14) Ἐγὼ δ' οὖν καὶ αὐτός, ὃ Ἄντιφῶν, ὡσπερ ἄλλος τις ἢ ἵππῳ ἀγαθῷ ἢ κυνὶ ἢ ὄρνιθι ἥδεται, οὕτω καὶ ἔτι μᾶλλον ἥδομαι φίλοις ἀγαθοῖς, καὶ ἐάν τι ἔχω ἀγαθόν, διδάσκω, καὶ ἄλλοις συνίστημι παρ' ὧν ἂν ἡγῶμαι ὠφελήσεσθαί τι αὐτοὺς εἰς ἀρετήν· καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν πάλαι σοφῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐκεῖνοι κατέλιπον ἐν βιβλίοις γράψαντες, ἀνελίπτων κοινῇ σὺν τοῖς φίλοις διέρχομαι, καὶ ἂν τι ὀρῶμεν ἀγαθόν, ἐκλεγόμεθα· καὶ μέγα νομίζομεν κέρδος, ἐὰν ἀλλήλοις φίλοι γινώμεθα. Ἐμοὶ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούοντι ἐδόκει αὐτός τε μακάριος εἶναι καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπὶ καλοκἀγαθίαν ἄγειν.

ἀνελίπτων=ξετυλίγοντας (το βιβλίο που είχε μορφή κυλίνδρου).

Γ1. Να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το κείμενο.

Μονάδες 20

Γ2.α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

- ὄρῳμεν** : το ίδιο πρόσωπο στην ίδια έγκλιση και φωνή του αορίστου β'
- γιγνώμεθα** : το δεύτερο ενικό πρόσωπο προστακτικής αορίστου β'
- ὠφελήσεσθαι** : το απαρέμφατο παρακειμένου ενεργητικής φωνής
- συνίστημι** : το δεύτερο ενικό πρόσωπο οριστικής αορίστου της ίδιας φωνής και τη γενική ενικού αρσενικού γένους της μετοχής ενεστώτα της ίδιας φωνής.

Μονάδες 5

Γ2.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

- ὄρνιθι** : την αιτιατική ενικού
- τι** : τη δοτική πληθυντικού του ίδιου γένους
- σοφῶν** : την αιτιατική πληθυντικού θηλυκού γένους
- μέγα** : τα παραθετικά επιθέτου στο γένος, τον αριθμό και την πτώση που βρίσκεται
- ταῦτα** : τη γενική πληθυντικού θηλυκού γένους.

Μονάδες 5

Γ3.α. «ἄν τι ὄρῳμεν ἀγαθόν, ἐκλεγόμεθα».

Να αναγνωρίσετε τον υποθετικό λόγο και να τον μετατρέψετε σε υποθετικό λόγο του μη πραγματικού.

Μονάδες 4

Γ3.β. Να αναγνωρίσετε συντακτικά τα παρακάτω:

φίλοις, εἰς ἄρετήν, ἀλλήλοις, φίλοι, ἀκούοντι, εἶναι.

Μονάδες 6

ΟΛΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟΥΣ

1. Στο τετράδιο να γράψετε μόνο τα προκαταρκτικά (ημερομηνία, κατεύθυνση, εξεταζόμενο μάθημα). Να μην αντιγράψετε τα θέματα στο τετράδιο.
2. Να γράψετε το ονοματεπώνυμό σας στο πάνω μέρος των φωτοαντιγράφων, αμέσως μόλις σας παραδοθούν. Καμιά άλλη σημείωση δεν επιτρέπεται να γράψετε.
Κατά την αποχώρησή σας να παραδώσετε μαζί με το τετράδιο και τα φωτοαντίγραφα, τα οποία και θα καταστραφούν μετά το πέρας της εξέτασης.
3. Να απαντήσετε **στο τετράδιό σας** σε όλα τα θέματα.
4. Κάθε απάντηση τεκμηριωμένη είναι αποδεκτή.
5. Διάρκεια εξέτασης: τρεις (3) ώρες μετά τη διανομή των φωτοαντιγράφων.
6. Χρόνος δυνατής αποχώρησης: μετά τη 10:30 πρωινή.

ΚΑΛΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑ

ΤΕΛΟΣ ΜΗΝΥΜΑΤΟΣ

Απαντήσεις των θεμάτων:

A.

Γι' αυτό ακριβώς και μακρηγόρησα για όσα αφορούν στην πόλη μας, και γιατί ήθελα να διδάξω πως δεν αγωνιζόμαστε για πράγματα ίσης σημασίας εμείς κι αυτοί που κανένα απ' αυτά δεν έχουν στον ίδιο βαθμό, και συγχρόνως γιατί ήθελα να κάνω τον έπαινο αυτών, προς τιμή των οποίων τώρα μιλώ, φανερό με απτές αποδείξεις. Και πραγματικά έχουν ειπωθεί τα σπουδαιότερα σημεία αυτού: γιατί οι ανδραγαθίες αυτών εδώ και των ομοίων τους έκαναν πραγματικά στολίδια τους ύμνους που έπλεξα εγώ για την πόλη, και άρα για λίγους από τους Έλληνες, όπως ακριβώς γι' αυτούς εδώ, ο λόγος θα μπορούσε να αποδειχτεί ισάξιος με τα έργα τους. Ο τωρινός θάνατος αυτών εδώ, μου φαίνεται πως δηλώνει ανδραγαθία, είτε ως πρώτο φανέρωμα είτε ως τελική επισφράγιση της.

B.1.

Η απόκλιση από έναν τυπικό Επιτάφιο λόγο της εποχής του είναι εμφανής και στο σημείο αυτό. Ο ρήτορας υποστηρίζει πως ο έπαινος του αθηναϊκού παρελθόντος και η αναφορά στα πολεμικά κατορθώματα, που αποτελούσαν κατά τη συνήθη δομή το μεγαλύτερο σε έκταση μέρος ενός Επιτάφιου λόγου, έχουν γίνει! Η έκπληξη αποσοβείται στην επόμενη περίοδο, όπου ο ρήτορας διευκρινίζει την θέση του: Ο έπαινος της πόλης ταυτίζεται με τον έπαινο των νεκρών, αφού οι ηρωϊκές πράξεις εντάσσονται στο συγκεκριμένο χωρο-χρονικό πλαίσιο της Αθήνας του 5^{ου} αι. και θεωρούνται αποτέλεσμα αυτής.

B.2.

Ο ρήτορας χρησιμοποιεί το κλασικό μοτίβο έργων-λόγων. Ενώ αυτό χρησιμοποιείται συνήθως για να εξάρει τα έργα έναντι των λόγων, στην προκειμένη περίπτωση ο λόγος, δηλαδή η φήμη των νεκρών, που, όπως υπονοεί, συνήθως είναι υπερβολική σε σχέση με τα ανδραγαθήματα, παρουσιάζεται ισόρροπος με τα έργα. Έτσι φαινομενικά υποστηρίζει το ισόβαρο των δύο εννοιών στην πραγματικότητα όμως η έμφαση δίνεται στην αξία της θυσίας των νεκρών.

Ο ρήτορας υποστηρίζει ότι η εξισορρόπηση λόγων και έργων θα φανεί με την εκτενή σύγκριση κινήτρων και συμπεριφορών τόσο σε περίοδο ειρήνης όσο και πολέμου.

B.3.

Με τον διεξοδικό έπαινο της πολιτείας υπηρετείται ταυτόχρονα το εγκώμιο των νεκρών και η δικαίωση των θυσιών, στις οποίες πρέπει να υποβληθούν και οι επιζώντες για χάρη της. Έτσι, διαφαίνεται η αμφίδρομη επίδραση ανάμεσα στο μεγαλείο της πόλης και τον ηρωϊσμό.

Ο διορατικός ηγέτης γνωρίζοντας όχι μόνο τη ροπή των Αθηναίων στον πλούτο, αλλά και την τρυφελότητα που ενδεχομένως απορρέει από αυτόν, θέτει τα θεμέλια της δημοκρατικής του αντίληψης, που θέλει και τον πλούτο να μην αποτελεί τροχοπέδη στην έκφραση της αυτοθυσίας. Έτσι, κοσμεύεται το εγκώμιο των νεκρών πολεμιστών, οι οποίοι, υπηρετώντας το αρχαίο πρότυπο της ανδρείας και του «καλοῦ κῆραθοῦ» πολίτη, έθεσαν την προάσπιση των συμφερόντων της πόλης παραπάνω από τη ζωή τους. Συγχρόνως,

αγνόησαν τα δεδομένα της ιδιωτικής τους ζωής και δεν αναζήτησαν τη σωτηρία στη φυγή, αλλά υπέμειναν τον ύστατο κίνδυνο.

Το μέγεθος της αυτοθυσίας και της αφοσίωσης τους κλιμακώνεται σταδιακά και φτάνει στο αξεπέραστο μεγαλείο, αποτελώντας παράδειγμα προς μίμηση για τους ζωντανούς. Όπως φαίνεται και από το κεφάλαιο 43, οι τελευταίοι πρέπει να εγκολπωθούν το εθνικό σύστημα αξιών που ανέδειξαν οι αποθανόντες, οι οποίοι αγνοώντας τον θάνατο απέφυγαν το αίσθημα της ντροπής και της αυθόρμητης οργής εξαιτίας κάθε απρεπούς πράξης, όπως η φτώχεια.

Ειδικότερα, δίνεται μια νέα διάσταση στην έννοια του πλούτου. Όπως υποστηρίζεται, οι πλούσιοι έχουν μεγαλύτερη ευθύνη στην επίδειξη πατριωτικής συμπεριφοράς. Η εξήγηση απλή: η ζωή των πολιτών συνδέεται άρρηκτα με τη μοίρα της πόλης. Αν, επομένως, το κράτος κινδυνεύσει, χάνονται και τα αποκτημένα αγαθά και η δυνατότητα αύξησής τους. Δε μπορούμε παρά να θαυμάσουμε εδώ τη δεισδυτική ματιά ενός έμπειρου ηγέτη, που στοχεύοντας στην αφύπνιση της φιλοπατρίας, τους «θυμίζει» τις ωφέλειες που απορρέουν από αυτήν στα πλαίσια και του υλικού ευδαιμονισμού που χαρακτήριζε ακόμα τη νεογεννημένη δημοκρατία.

B.4.

Σχολικό βιβλίο Θουκυδίδη Περικλέους Επιτάφιος σελ. 11-12: «Μια λοιπόν... ξεχνάμε τον πόλεμο».

B.5.

αδίδακτος	→	διδασκαλίαν
ρήτορας	→	επρηται (επλογίαν, λέγω, λόγος)
ευκοσμία	→	φκόσμησαν
εμπρόθετος	→	προτίθεσθαι (καθιστάς)
φασματικός	→	φανείη (φανεράν)
ατελεύτητος	→	τελευταία
λεξιπενία	→	πενίας (λόγος, λέγω)
φυγόδικος	→	ψφυγον (διαφυγών)
λήμμα	→	λαβόντες
νόμισμα	→	νομίσαντες

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Ξενοφώντος Απομνημονεύματα Α,6,14

Γ.1.

Εγώ λοιπόν κι ο ίδιος, Αντιφώντα, όπως ακριβώς κάποιος άλλος ευχαριστιέται ή με καλό άλογο ή σκύλο ή όρνιθα, έτσι και ακόμα περισσότερο ευχαριστιέμαι με τους καλούς φίλους, και αν έχω κάτι καλό, (το) διδάσκω και (το) συστήνω σε άλλους απ' όσους πιστεύω ότι αυτοί θα ωφεληθούν κάπως στην αρετή (με σκοπό την αρετή): και τους θησαυρούς των παλιών σοφών ανδρών, τους οποίους εκείνοι άφησαν αφού έγραψαν σε βιβλία, ξετυλίγοντας από κοινού με τους φίλους τους προσεγγίζω και αν βλέπουμε κάτι καλό, (το) επιλέγουμε: και θεωρούμε μεγάλο κέρδος, αν γινόμαστε μεταξύ μας φίλοι. Φαινόταν λοιπόν, σε μένα που (όταν) τα άκουγα αυτά ότι και αυτός είναι (ήταν) ευτυχισμένος κι ότι τον οδηγούν (οδηγούσαν) στην αρετή .

Γ.2.α.

ἴδωμεν → ἴδωμεν
γιγνώμεθα → γενοίμεθα
ἴφελήσεσθαι → ἴφεληκέναι
συνίστημι → συνέστησας, συνιστάντος

Γ.2.β,

ἴρνηθι → ἴρνην
τι → τισί(ν)
σοφίην → σοφίας
μέγα → μέγα - μέγιστον – μέγιστον
ταῦτα → τούτων

Γ.3.α.

«ἴν τι ἴδωμεν ἴγαθόν, ἴκλεγόμεθα»:

Υποθετικός λόγος που δηλώνει την αόριστη επανάληψη σε παρόν-μέλλον. Στο μη πραγματικό γίνεται: «εἴ τι ἴωρἴμεν ἴγαθόν, ἴν ἴξελεγόμεθα».

Γ.3.β.

ἴφιλοι: αντικείμενο του ρήματος «ἴδομαι»

εἴς ἴρετήν: επιρρηματικός εμπρόθετος προσδιορισμός σκοπού (ή αναφοράς) στο απαρέμφατο «ἴφελήσεσθαι».

ἴλλήλοις: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, δοτική αντικειμενική στον όρο «ἴφιλοι».

ἴφιλοι: κατηγορούμενο στο εννοούμενο «ἴμεἴς».

ἴκούοντι: αναφορική (ή χρονική) μετοχή, συνημμένη στο «ἴμοί».

εἴναι: ειδικό απαρέμφατο, αντικείμενο του ρήματος «ἴδόκει».

Επιμέλεια απαντήσεων των θεμάτων:
Γιαννοπούλου Ελένη, Καββάλου Μαρία, Μπουμέλης Γιάννης